

מבט על, גיליון 827, 8 ביוני 2016

משלוש יוצא אחד: סוריה, טורקיה והכורדים

אורית פרלוב וגליה לינדנשטראוס

תחילת המבצע לשחרור א-ראקה, הבירה דה-פקטו של ארגון 'המדינה האסלאמית' (דאע"ש) בסוריה, אשר במסגרתו מתנהלים גם קרבות על נתיב האספקה החשוב לא-ראקה שבאזור מנביג' בצפון מערב סוריה, מקרב את טורקיה לכורח לקבל החלטות אסטרטגיות. זאת כיוון שזהו האזור האחרון בשליטת 'המדינה האסלאמית' הגובל עם טורקיה, ורב הסיכוי שהכורדים הם שבסופו של דבר ישלטו באזור זה. לפי שעה, טורקיה אינה נוטלת חלק פעיל במבצע זה מלבד מתן הרשאה למטוסי הקואליציה הבינלאומית נגד דאע"ש לפעול משטחה, אך יהיה עליה לשקול שוב את צעדיה ובפרט להחליט כיצד לאכוף את הקו האדום שאותו הציבה, ולפיו לא תאפשר כיבוש של השטח בין נהר הפרת לעזאז (הנמצאת צפונית לחלב)¹ על ידי כוחות כורדים. אם כך יקרה, תתאפשר השלמת ההשתלטות הכורדית על מרבית השטחים הסורים בגבול טורקיה-סוריה ומכך חוששת טורקיה. לצעדיה הבאים של טורקיה יהיו השלכות משמעותיות על עתידה של הפדרציה של רוג'אבה-צפון סוריה, שעל הקמתה הכריזו הכורדים חד-צדדית במארס 2016, על אופייה העתידי של סוריה וכן על הכורדים החיים בטורקיה.

הצלחתם של הכוחות הסוריים הדמוקרטיים (SDF) – הכוללים רוב כורדי (בעיקר הזרוע הצבאית של מפלגת האיחוד הדמוקרטית הכורדית, יחידות ההגנה העממיות, ה-YPG) וכן מיעוט של כוחות סונים אחרים – לשחרר חלקים מפרברי א-ראקה מידי 'המדינה האסלאמית', ובנוסף הקרבות לשחרור אזור מנביג', מהווים חוליה הכרחית בדרך לכרסום בנוכחות הפיזית של 'המדינה האסלאמית' בסוריה. בעוד הכוחות הסוריים הדמוקרטיים עסוקים בשחרור פרברי א-ראקה בחר ארגון 'המדינה האסלאמית' להתקדם ולתקוף בסוף מאי בצפון מערב המדינה באזור צפון חלב על הגבול עם טורקיה (ברצועה שבין עזאז למארה)² בימי המתקפה הראשונים הצליח הארגון להביס את כוחות צבא סוריה החופשית (FSA) באזור זה, ומי שסייעו להדוף אותו היו הכוחות הכורדים בקרבת המקום. טורקיה, שלמעשה חזרה בה כבר בסוף 2015 ממדיניות הדלת הפתוחה וסגרה את מעברי הגבול מחשש למעבר פעילי 'המדינה האסלאמית', לא אפשרה גם במקרה זה מעבר פליטים לתחומה. התוצאה הייתה בריחה של מאה אלף עקורים לאזור עפרין בצפון מערב סוריה מחשש לחייהם, ביניהם משפחות של לוחמי צבא סוריה החופשית.

הכוחות הכורדים זוכים לתמיכתם של רבים מהגורמים המרכזיים הפועלים בסוריה: ארצות הברית והקואליציה הבינלאומית נגד 'המדינה האסלאמית', רוסיה, ואפילו במידה לא מבוטלת משטר בשאר אל-אסד, שמבחינתו הכורדים הם בעיה קטנה יחסית ואף בעלי ברית פוטנציאליים. תמיכה זו מתבטאת בין היתר בהעברת נשק, מודיעין, הדרכה, ייעוץ מבצעי ואף תקיפות אוויריות מסייעות (על ידי הקואליציה), פתיחת משרד אינטרסים במוסקבה וכן באפשרות לתיאום בפועל של העברת סיוע, כוחות ומזון אל מול משטר אסד. חשוב לא פחות הוא האופן שבו נתפסים הכורדים: כוח מנצח, אשר מצליח להביס באופן קבוע ולאורך זמן את התקדמות 'המדינה האסלאמית'. התמיכה הבינלאומית בכוחות הכורדים בסוריה מעניקה להם לגיטימציה לבסס את שליטתם בכל הרצועה הצפונית מגז'ירה (בצפון מזרח סוריה) לכובאני (בצפון מרכז סוריה). בעתיד, מקווים הכורדים, יצליחו ליצור גם חיבור לקנטון האוטונומי הכורדי של עפרין. עם זאת, לא נראה שיש כוונה ליצור חיבור גם עם הממשל האזורי הכורדי (KRG) בצפון עיראק, בין היתר עקב המחלוקות הפוליטיות הפנים-כורדיות והתלות הרבה של ה-KRG בטורקיה. כך, למשל, במארס 2016 נסגר בהוראת ה-KRG מעבר הגבול סמלקה בין שתי היישות הכורדיות – חסימה שיצרה מחסור במזון ובאספקה בקרב הכורדים בסוריה.

¹ <http://www.infowars.com/natos-terror-convoy-halted-at-syrian-border>

² <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Northern%20Aleppo%20Province%2003%20JUN%202016.pdf>

מבין השחקנים החיצוניים, למעשה טורקיה, היא המהווה בלם מרכזי להתקדמות הכורדית בצפון סוריה. זאת, מחשש שכך תתרחש התפתחות שהיה לה תקדים בעיראק – היווצרות האוטונומיה הכורדית בצפון המדינה. אוטונומיה כורדית בצפון סוריה תהווה, בין היתר, בסיס פעולה למחתרת הכורדית הפועלת בתוך טורקיה (ה-PKK), שמפלגת האיחוד הדמוקרטית הכורדית (ה-PYD) היא למעשה שלוחה שלה. בנוסף, התחזקות הכורדים הסורים מהווה תמריץ מורלי לכורדים בטורקיה וגורם המדרבן את הגברת הדרישות שלהם בזירה הפנים-טורקית. יתר על כן, השתלטות כורדית על מרבית השטחים הצמודים לגבול הטורקי-סורי צפויה לצמצם את השפעתה של טורקיה על הנעשה בסוריה. קווי אספקה של כוחות המורדים ו'המדינה האסלאמית' עוברים דרך הגבול הטורקי-סורי, וכך ניתנת לטורקיה אפשרות ללחוץ על כוחות אלה. טורקיה אף קיוותה שבצפון מערב סוריה יוקם אזור בטוח בשליטה בינלאומית, שאליו יוכלו לזרום העקורים מהקרבות בסוריה. באזור זה קיימת גם נוכחות של המיעוט הטורקמני, שטורקיה רואה את עצמה כמגנה שלו.

מעשית, התנגדותה של טורקיה להשתלטות הכורדית על השטחים הסוריים שצמודים לגבול הטורקי-סורי מתבטאת בעיקר בלחצים שהיא מפעילה על ארצות הברית לבלום את ההתקדמות מערבה של הכורדים הסורים. מבחינה צבאית, עיקר ההפצצות שמבצעת טורקיה מופנה נגד פעילי ה-PKK, המוצאים מקלט בהרי קנדיל שבצפון עיראק. רק מעט הפצצות מופנות כלפי הכורדים הסורים.

ההצלחות הכורדיות ניכרות במקביל לחולשה שמפגינים הכוחות והארגונים הסוניים השונים, אשר נתמכו, אומנו, ומומנו מאז תחילת מלחמת האזרחים על ידי מדינות המפרץ (ובראשן ערב הסעודית וקטאר) וטורקיה. התברר שארגונים אלו חלשים ומפוצלים מדי ולכן אינם יכולים להתמודד לבדם עם כוחות 'המדינה האסלאמית' ולהדוף אותם, לצד המלחמה שהם מנהלים במשטר אסד. ערב הסעודית וטורקיה מהססות לשלוח כוחות קרקע לסיוע לקבוצות המורדים שבהן הן תומכות. הכורדים, לעומת זאת, מתמקדים במלחמה ב'מדינה האסלאמית' (ולא באסד), זוכים בניצחונות מרשימים וכן מצליחים לבנות את כוחם ולשחרר את האדמות שבראיתם הם חלק מהפדרציה של רוג'אבה-צפון סוריה, שעליה הכריזו במאוס 2016. הצלחות אלו, לצד הכישלון של כוחות המורדים הסונים שבהם תמכה טורקיה, מחייבים אותה לחשיבה מחודשת.

אם טורקיה לא תבלום את התקדמות הכורדים לקראת השלמת ההשתלטות על מרבית השטחים הסוריים הצמודים לגבול טורקיה-סוריה, ייווצר בשטח זה אזור חיץ שיוכלו להיות לו עבודה גם יתרונות. בראש ובראשונה, אתגר 'המדינה האסלאמית' יורחק מגבולותיה, אם כי יש לסייג ולומר של'מדינה האסלאמית' יש תאים רדומים רבים בתוך טורקיה והם יכולים להמשיך לבצע פיגועים בתחומה. שנית, האזורים הכורדיים עשויים להוות מעין אזור בטוח עבור העקורים הסורים, וכך להקטין מהלחץ המופעל על טורקיה לקלוט פליטים נוספים. עם זאת, טורקיה חוששת שהתפתחות כזו תתרום לתדמית החיובית של הכורדים בזירה הבינלאומית, לתמיכה בינלאומית בתביעות נוספות מצדם, וכן תעצים את הביקורת על המדיניות הטורקית כלפי הכורדים בתחומה. מבחינת עתידה של סוריה, התבססות הישות הכורדית והשלמת השליטה הטריטוריאלית על השטחים שהכורדים רואים כשלחם תגביר את הסיכוי לפתרון פדרטיבי בתוך גבולותיה הקיימים של המדינה, או לחלוקתה לישויות עצמאיות.